

İRAN'IN ULUSLAŞMA SÜRECİNDE SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: BANKNOTLAR VE POSTA PULLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Nail Elhan*

Öz

Banknotlar ve posta pulları, basımları devletler tarafından sıkça yapılan ve maddi değerleri olan araçlardır. Geçmişten günümüze, banknotların ve posta pullarının devletlerin bağımsızlığını ve egemenliğini temsil ve ilan etme gibi önemleri olmuştur. Bunların yanı sıra devletler, banknotları ve posta pullarını üzerlerindeki semboller vasıtasıyla mesaj aracı olarak da kullanmışlardır. Böylelikle hem kendi ülkelerinde yaşayanlara hem de başka devletlere 'kim ve ne olduklarını', 'nereden geldiklerini' ve 'neyi savunup, nelere değer atfettiklerini' anlatmışlardır. 1979 yılındaki devrimden sonra, İran'da Şii İslami temellere dayanan bir dini rejim kurulmuştur. İslamcılık iç ve dış ilişkileri konusunda İran'ın temel politikası haline gelmiştir. Ancak İran'daki yeni yönetimin İslamcı bir ideolojiyi takip ettiğini ileri süren popüler anlayışın aksine, milliyetçilik de elden bırakılmamış ve varlığını devam ettirmiştir. Devrimden sonra kurulan İslam Cumhuriyeti, Şiilik ile milliyetçiliği harmanlayarak yeni bir İslami kimlik inşa etmiştir. Bu yeni kimlik, İran'ın hem İslam öncesi Pers kültürünü hem de Şii motifleri resmi devlet ideolojisi olarak sergilemiştir ve günlük olarak banknotlar ve posta pulları aracılığı ile yeniden üretilmiştir. Bu çalışma, milli ve dini sembollerin milli kimlik oluşturma sürecindeki rollerini ve kullanımlarını ele alacaktır. Bu bağlamda banknotlar ve posta pullarındaki semboller vasıtası ile İran'da milli kimlik oluşumu anlatılacaktır. Devrim ile birlikte İran'ın uluslaşma sürecinde ve hem içeriye yönelik hem de dışarıya yönelik politikalarında geçmişten büyük oranda kopuşların yanı sıra sürekliliklerin de devam ettiği görülmüştür. Yaşanan bu süreklilik ve değişimlerin izi, İran'ın banknotları ve posta pulları üzerindeki sembollerden hareketle incelenecektir. Bu bağlamda, söz konusu araçlar üzerindeki semboller ve simgeler aracılığı ile İran'ın politikalarında ve milli kimlik oluşumunda yaşanan süreklilikler ve değişimler İranlılık Kimliği, Anti-Emperyalizm, İsrail Karşıtlığı ve Popülizm parametreleri etrafında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İran Devrimi, Ulus İnşası, İslamcılık, Milliyetçilik, Banknotlar, Posta Pulları

CONTINUITY AND CHANGE IN IRAN'S NATION CONSOLIDATION PROCESS: AN ANALYSIS ON BANKNOTES AND POSTAGE STAMPS

Abstract

Banknotes and postage stamps, which have material values, are instruments that are frequently issued by governments. From past to present, banknotes and postage stamps have had such values as representing and declaring independence and sovereignty of

¹ Bu çalışma, 20-22 Nisan 2017 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen 'Türkiye, Kuzey Afrika ve İran'da Süreklilik ve Değişim' başlıklı uluslararası sempozyumda sunulmuştur.

* Araştırma Görevlisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

states. In addition, states have also been used banknotes and postage stamps as means of messages through symbols on them. In this way, they mention to those living in their own countries and to other states, 'who and what they are', 'where they came from', and 'what they defend and care'.

After the revolution in 1979, a religious administration based on Shii Islam was established in Iran. Islamism has become Iran's main policy in domestic and international politics. But contrary to the popular conception that the new administration in Iran follows an Islamist ideology, nationalism has not been left out and has continued to exist. The Islamic Republic, which was established after the revolution, has built a new Islamic identity by combining Shiism and nationalism. This new identity has exhibited both Iranian pre-Islamic Persian cultures and Islamic Shii motifs as official state ideology and has been reproduced daily through banknotes and postage stamps.

This study will discuss the roles and uses of national and religious symbols in the process of national identity formation. In this context, the formation of national identity in Iran will be explained through the symbols on banknotes and postage stamps. It has been seen that there have been continuities and changes in Iran's nation building process, and in its both domestic and international policies after the revolution. Indications of these continuities and changes will be examined through the symbols on the Iranian banknotes and postage stamps. In this regard, the continuities and changes in the formation of Iranian national identity and Iran's policies will be discussed around the parameters of Iranian Identity, Anti-Imperialism, Anti-Zionism and Populism with references to symbols on banknotes and postage stamps.

Keywords: Iranian Revolution, Nation Building, Islam, Nationalism, Banknotes, Postage Stamps

Giriş

Banknotlar ve posta pulları bir devletin egemenliğini simgeleyen ve basma yetkisinin sadece o devlete ait olduğu araçlardır. Bu bağlamda, banknotlar ve posta pulları, onları basan devletin aynasıdır.² Para basmak geçmişten günümüze kadar bir devletin ya da imparatorluğun bağımsızlık sembollerinden birisi olmuştur. Tarih boyunca, para basılması ve bu basılan paraların üzerine imparatorun, kraliçenin ya da devlet başkanının bir portresinin işlenmesi kurulan her yeni devletin önceliği olmuştur. Bugün hemen her devlet, banknotları milli kimliklerinin oluşturulmasında sembolik bir araç olarak kullanmaktadırlar.³ Her gün elden ele ve cepten cebe girmesi ve ülkelerin bir ucundan diğer ucuna her yerde kullanılıyor olması, banknotların egemenlik aracı olma rolünü pekiştirmektedir. Bu sayede, bir devletin meşruiyeti ve gücü hem kendi sınırları

² Tim Unwin & Virginia Hewitt "Banknotes and National Identity in Central and Eastern Europe", *Political Geography*, Sayı 20, 2001, s. 1005.

³ Jan Penrose, "Designing the Nation: Banknotes, Banal Nationalism and Alternative Conceptions of the State", *Political Geography*, Sayı 30, 2011, s. 438.

içerisinde hem de sınırlarının dışında ortaya konulmaktadır.⁴ Paralar üzerindeki semboller ayrıca ulusal seçkinler tarafından yazılan bir ulusal anlatının üretilmesini ve sürdürülmesini de sağlamaktadır.⁵ Ulusal liderlerin ve meşhur anıtların para üzerine basılmış imgeleri bir kolektiflik duygusu yaratmaktadır. Söz konusu durum, posta pulları için de geçerlidir. Ekonomik bir nesne, bir hobi aracı veya mektuplara yapıştırılan bir nesne olmalarının dışında posta pulları siyasi mesajlar taşıyan ulusal simgelerdir. Pullar, devletlerin kendi vatandaşlarına ve diğer devletlere öncelikli meseleleri ve politikaları hakkında vermek istedikleri açık ve gizli mesajları içermektedirler.⁶ Bir posta pulunun görsel nitelikleri, vatandaşların günlük yaşamında devletin resmi görünümünü sağlayan önemli bir araçtır.⁷ Bu bağlamda bir posta pulu, tasvir ettiği imgeler aracılığıyla bir mesaj ve söylem içeriği taşıyan ve genellikle politik amaçlara veya gündeme göre şekillenen nesneler olarak okunabilir.⁸ Böylelikle posta pulları ve banknotlar, milli bir kimlik yaratma ve bu kimliği yayma aracı olmalarının yanı sıra rejimin kendini meşrulaştırma mekanizmalarının bir aracı olarak ortaya çıkmaktadırlar.

2500 yıllık bir monarşinin yıkılarak yerine Şii-İslami temellere dayalı teokratik bir rejimin kurulması ile sonuçlanan 1979 yılındaki İran Devrimi, çoğu araştırmacı ve politikacı için ‘beklenmedik’ bir sonuç olmuştur. Devrimlerin oluşu konusunda uzman olarak nitelendirilen Theda Skocpol⁹, İran Devrimi’nin kendisi için bir sürpriz olduğunu söylerken,¹⁰ eski ABD başkanlarından Jimmy Carter,

⁴ Her gün elden ele cepten cebe dolaşan banknotların ve posta pullarının üzerindeki semboller ayrıca banaldırlar çünkü onları süsleyen ulusal amblemler ve imgeler ticari işlemlerde büyük ölçüde fark edilmemektedir. Bu konuda kapsamlı bir çalışmayı Michael Billig yapmıştır: *Banal Nationalism*, London: Sage Publications, 1995.

⁵ Paulina Raento, Anna Hamalainen, Hanna Ikonen, Nella Mikkonen, “Striking Stories: A Political Geography of Euro Coinage”, *Political Geography*, Cilt 8, Sayı 23, 2004, s. 930.

⁶ Stanley Brunn, “Stamps as Messengers of Political Transition”, *The Geographical Review*, Cilt 1, Sayı 101, 2011, s. 20.

⁷ Paulina Raento & Stanley Brunn, “Visualizing Finland: Postage Stamps as Political Messengers”, *Gefrafiska Annaler*, Cilt 2, Sayı 87, 2005, s. 143.

⁸ Phil Deans & Hugo Dobson, East Asian Postage Stamps as Socio-Political Artefacts. *East Asia*, Cilt 2, Sayı 22, 2005, s. 3.

⁹ Skocpol’un İran üzerine yazdığı makale için bkz. “Rentier State and Shia Islam in the Iranian Revolution”, *Theory and Society*, Cilt 3, Sayı 11, Mayıs 1982, ss. 265-283.

¹⁰ Christopher Coyne & Rachel Mathers, *The Handbook of the Political Economy of War*, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2011, s. 197.

devrimin ayak seslerini duymaksızın, 1978 yılında İran'ı bir 'istikrar adası' olarak nitelendirmiştir.¹¹ Devrim ile beraber, önemli oranda petrol gelirleri ve büyük bir ordusu olan ve ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiklerinden Şah Rejimi geniş bir halk hareketi sonunda yıkılmıştır. Yerine kurulan rejim ise eski rejimin politikalarının büyük oranda karşıtı olmuştur.

Şii-İslami temellere dayalı yeni rejim ile birlikte İran'ın uluslaşma sürecinde ve hem içeriye yönelik hem de dışarıya yönelik politikalarında geçmişten büyük oranda kopuşların yanı sıra sürekliliklerin de devam ettiği görülmüştür. Özellikle son yıllarda Mahmut Ahmedinejad gibi devrimin ilk yıllarındaki ideallere dönmekten bahseden muhafazakâr isimlerin bile siyasi kampanyalarını dini mekânları değil Persepolis gibi İslam öncesi İran'ı simgeleyen yerleri ziyaret ederek yürütmeleri, Suriye'deki askeri operasyonları komuta eden Kudüs Ordusu komutanı Kasım Süleymani'nin antik İranlı savaşçı figürlere benzetilmesi gibi olaylar devrim sonrasında yaşanan süreklilik ve kopuşların etkilerinin hala bir şekilde var olmaya devam ettiğini göstermeleri açısından önemlidir.¹²

Figür 5 (Pasargad)

Figür 6 (Hafiz'in Mezarı)

Figür 7 (İbn-i Sina'nın Mezarı)

Figür 8 (Demavend Dağı)

Figür 9 (Sadi'nin Mezarı)

¹¹ Mark Thiessen, *An Island of Stability: The Islamic Republic of Iran and The Dutch Opinion*, Leiden: Sidestone Press 2009, s. 43.

¹² Bu konuda yazılmış güncel ve kapsamlı bir çalışma için bkz. Hakkı Uygur, Fars Milliyetçiliği ve Meşruiyet Krizi, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/fars-milliyetciligi-ve-mesruiyet-krizi/795019>, Erişim Tarihi: 12.04.2017.

Banknotlar ve posta pulları da bu değişim ve sürekliliklerin canlı vesikaları olmuşlardır. Bu çalışma, yaşanan bu süreklilik ve değişimlerin izini İran'ın banknotları ve posta pulları üzerindeki sembollerden hareketle sürmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, söz konusu araçlar üzerindeki semboller ve simgeler aracılığı ile devrimden sonraki yıllarda İran'ın politikalarında Muhammed Rıza Şah Dönemi'ni takip eden ve o dönemden farklı olan uygulamalar İranlılık Kimliği, Anti-Emperyalizm, İsrail Karşıtlığı ve Popülizm parametreleri etrafında incelenecektir.

İranlılık

Devrim sonrasında, yeni yönetim Şahlık rejimi tarafından sosyal ve kamusal hayattan dışlanmış olan İslam'ı yeniden baş role getirmiştir. Şah Dönemi'nde sıklıkla vurgulanan Pers kimliği ve onun İslam öncesi kökleri yerini Ayetullah Humeyni'nin İslam referanslı ümmet anlayışına bırakmıştır. İslam, İranlılık kimliğinin en önemli tamamlayıcısı haline gelmiştir. Ancak milliyetçilik de tamamen göz ardı edilmemiştir. Kurulan yeni rejim, Fars milliyetçiliğini İranlılık kimliği oluşturmada önemli bir unsur olarak görmüştür ve böylelikle, İslam'ı Fars milliyetçiliğine eklemeyerek bir milli kimlik yaratma çabasında olmuştur. Bu bağlamda, İranlılık kimliği Şiilik ve Şii kültürünün önemli motifleri ile Fars dili, kültürü ve gelenekleri üzerinden yaratılmaya çalışılmıştır. Bu, Ali Ansari'nin deyimi ile 'dini-milliyetçi' bir kimlik halini almıştır.¹³

Bu din ağırlıklı milli kimliğin banknotlara yansımaları ise zamanla olmuştur. Devrimin ilk yıllarında kullanılan banknotlarda Muhammed Rıza Şah Dönemi'nden kalma banknotlar da kullanılırken ilerleyen yıllarda sembollerin 'İslamileştiği' görülmektedir. Chelkowski ve Dabashi bu değişimi üç aşamada

¹³ Ali Ansari, "Iranian Nationalism Rediscovered", 29 Ocak 2009, <http://www.mei.edu/content/iranian-nationalism-rediscovered>, Erişim Tarihi: 09.03.2017.

açıklamaktadırlar: Önce Şah'ın fotoğrafları kaldırılmış, daha sonra banknotların filigranları değiştirilmiş ve son olarak İmam Rıza Türbesi'nden portreler banknotlar üzerine eklenmiştir.¹⁴ 1980-1981 yıllarında basılan serilerde banknotların ön yüzlerine İmam Rıza Türbesi'nin yerleştirilmesi¹⁵ (Figür 1), 1981-1985 ve 1992 yıllarına ait serilerde ise banknotlara Kâbe, Fatıma-i Masume Türbesi ve Kubbet'üs Sahra'nın yerleştirilmesi İslamileşmeye örnek olarak verilebilir (Figür 2, Figür 3, Figür 4). Ayrıca, üzerinde *Bank Markazi Iran* (İran Merkez Bankası) yazan banknotlar zamanla *Central Bank of the Islamic Republic of Iran* (İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası) şeklini almıştır.

Pers milliyetçiliğinin tamamen bırakılmamasının bir örneği olarak, Şah Dönemi banknotlarında kullanılan Fars kültürü ve tarihine ilişkin sembollerin devrimden sonra da kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Şah Dönemi'nde basılan banknotlarda Ahameniş Hanedanlığı'nın ilk başkenti Pasargad'a ait fotoğraflar (Figür 5), Fars kültüründe önemli bir yere sahip olan Hafız'ın türbesi (Figür 6) ve İbn-i Sina'nın mezarına (Figür 7) ait fotoğraflar devrim sonrası dönem banknotlarında da basılmıştır. Ek olarak, İslam öncesi İran mitolojisinde önemli sayılan Demavend Dağı'ndan bir görsel (Figür 8) ve şair Sadi'nin mezarına ait bir fotoğrafın (Figür 9) da devrim sonrasına ait banknotlarda sembolize edilmeleri İslam öncesi ve sonrası İran kültürüne ait zenginlikleri göstermesi açısından önemlidir. Böylelikle yeni rejim, devrim öncesi milli kimliğinde göz önünde olmayan İslam'a olan vurguyu artırarak İslam öncesi ve sonrası İran kültüründen ve Şiilik'in dini söylemi ve anlatısından hareketle bir İranlılık kimliği inşa etme çabası içerisinde olmuştur. Bu çabanın banknotlarda uygulanmasında belirtilmesi gereken önemli bir fark, devrim öncesi ile karşılaştırıldığında devrim sonrasında

¹⁴ Peter Chelkowski & Hamid Dabashi, *Staging a Revolution: The Art of Persuasion in the Islamic Republic of Iran*, New York: New York University Press- 1999, ss. 196-197.

¹⁵ Humeyni'nin ölümünden sonra basılan tüm banknotların ön yüzünde Humeyni'nin bir portresi bulunmaktadır. 1992 yılında basılıp hala kullanılan bu banknot serisine Humeyni Serisi de denilmektedir. Chelkowski ve Dabashi Humeyni'nin banknotlar üzerindeki fotoğrafını şu şekilde yorumlamaktadırlar:

“...görmeyiyle huşu uyandırır. Onun sarıklı ve sakallı başının oranları mükemmeldir. Parlak gözleri, türbanının üstünden sakalının tabanına eşit mesafede olacak şekilde yerleştirilmiştir.”

kullanılan banknotlar üzerindeki sembol ve portrelerin daha çok ‘İslamileşmiş’ oldukları gerçeğidir.¹⁶

Anti-Emperyalizm

Şah Dönemi’nde İran, ABD-Sovyetler çekişmesinde Batı ittifakı içerisinde yer almıştır. İran’ın Sovyetler Birliği ile olan uzun sınırı ve sahip olduğu petrol rezervleri söz konusu olduğunda İran’daki yönetimin duruşu ve izlediği politikalar ABD için hayati önemde olmuştur. Bu maksatla ABD, İran-Sovyetler yakınlaşmasına karşı teyakkuzda olmuş ve İran’da komünizme veya ABD çıkarlarına karşı oluşabilecek herhangi bir iktidara karşı olmuştur. 1952 ve 1953’te İran Başbakanı Musaddık’ın petrolü millileştirme hamlesine karşı ABD öncülüğündeki Batı ittifakının duruşu ve Musaddık’ın iktidardan düşürülmesi olayları bunu göstermektedir. Bunun yanı sıra ABD’nin İran’a rejimin devamlılığı ve korunması amacıyla askeri yardımlarda bulunduğu bilinmektedir.¹⁷

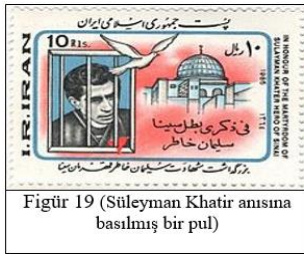
Figür 16 (İsrail haritası ve Mescid-i Aksa İslami öğelerle sunulmuş, 1984)

Figür 17 (İsrail dikenli teller arkasında tasvir edilmiş, 1986)

Figür 18 (Halid İslambuli adına 1982 yılında basılmış bir pul)

Figür 19 (Süleyman Khatir anısına basılmış bir pul)

Figür 20 (Humeyni’nin bir portresini taşıyan devrimciler)

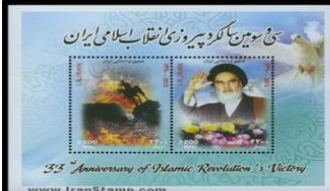

Figür 21 (Humeyni’nin portresini taşıyan mollaların öncü olduğu grup, Humeyni’ye olan sevgi tasvir ediliyor)

¹⁶ Devrimin hemen sonrasında kullanılan posta pulları üzerindeki fotoğraflara bakıldığında, ülkedeki siyasi durumun henüz netleşmemesi sebebi ile farklı ideolojilere ait siyasi figürlerin ve entelektüellerin fotoğraflarının kullanıldığı görülmektedir. Humeyni liderliğindeki yeni rejim, siyasi durum ve taraflar henüz netleşmediği için posta pulları üzerinde nüfusun geneline hitap edecek figürler kullanmıştır denilebilir. Buna örnek olarak Ali Şeriatî’nin, Muhammed Musaddık’ın, Celal el-Ahmed’in ve Ali Ekber Dehoda’nın fotoğraflarının kullanıldığı posta pulları gösterilebilir.

¹⁷ Kristen Blake, *The US-Soviet Confrontation in Iran 1945-1962: A Case in the Annals of the Cold War*, New York: University Press of America, 2009, s. 75.

Devrimden sonra ise ABD'ye bakışın önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. Devrimin hemen sonrasında İran, sömürgecilik karşıtlığı ve Batı karşıtlığı ideallerine ters düştüğü gerekçeleriyle CENTO'dan ayrılmış, Şah Dönemi'nde yapılan petrol anlaşmalarını eşitsiz bularak 1973 yılında Uluslararası Petrol Konsorsiyumu ile yapılan anlaşmadan çekilmiştir. Üstelik İran, anti-emperyalist olarak nitelediği Küba ve Angola gibi ülkeler ile ilişkiler kurmuştur. Devrim sonrasında kurulan rejimin milli menfaatlere ve dış politikaya ilişkin üçüncü dünyanın liderliğine soyunan ve kendisini ABD ve Sovyetler dışında üçüncü bir güç olarak sunan anti-emperyalist bir söylem benimsediği görülmektedir. Bu anti-emperyalist ve anti-Amerika söylemi posta pullarına da yansımıştır. Örneğin, 1979 yılında İranlı öğrenciler tarafından Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nin basılması ve Amerikan vatandaşlarının 444 gün rehin tutulması, ABD'nin 1980 yılında başarısız olan kurtarma operasyonu posta pullarında resmedilmiştir (Figür 10, Figür 11, Figür 12). İran, devrim esnasında sıkça kullanılan *la garbiye la şargiyye, cumhuriyeti islamiyye* (ne Batı ne de Doğu, İslam Cumhuriyeti) söylemi ile kendi ideolojisini üçüncü bir yol olarak sunmuştur. Bu bağlamda, ABD'nin politikalarına karşı durduğu gibi Sovyetler Birliği'nin politikalarına da karşı çıkmıştır. Buna en güzel örnek, 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesini eleştiren ve oradaki direnişi destekleyen pulların basılmış olmasıdır (Figür 13). Bunlara ek olarak, emperyalizmden ve bunun sonucunda gelir eşitsizliğinden kaynaklı olduğu düşünülen sorunlar da göz ardı edilmemiştir. Örneğin, Batı'nın zenginliği karşısında Doğu'nun ve Afrika'nın

Figür 22 (Devrimin 33. Yılı için basılmış bir pul. Solda Şah'ın devrilişi ve sağda Humeyni tasvir ediliyor, 2012)

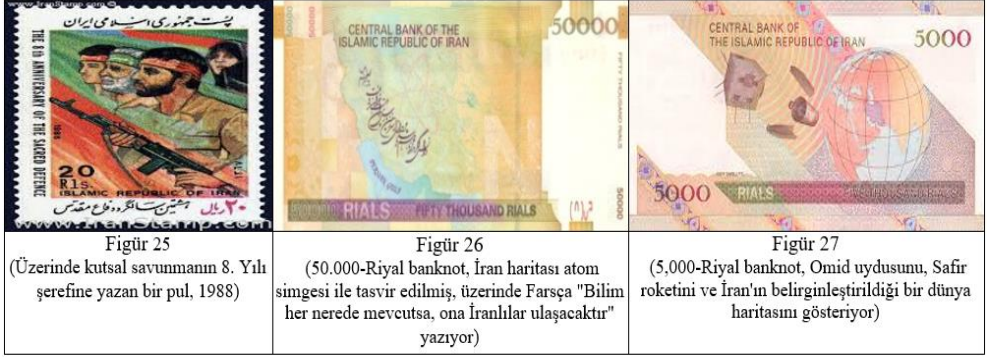

Figür 23 (Devrimci kitleler arkasında Humeyni tasvir ediliyor, 1989)

Figür 24 (İran-Irak Savaşı şehitlerine anısına 1983 yılında basılan pul. Üzerinde 'Baas Partisi tarafından dayatılan savaşta İslam savaşçılarının fedakarlıkları şerefine' yazıyor)

fakirliğini temsil etmesi amacıyla tombul bir batılı çocuk ile suya muhtaç zayıf bir Afrikalı çocuk posta pulları üzerinde resmedilmiştir (Figür 14). Burada İran'ın verdiği mesaj yeni rejimin hem anti-emperyalist hem de, en azından söylemsel düzeyde, üçüncü dünyacı olduğudur.

İsrail Karşıtlığı

İsrail karşıtlığı, devrim sonrasında kurulan yeni rejimin en net politikalarından birisidir. İran, İsrail'i şeytan olarak tanımlamaktadır.¹⁸ ABD'den aldığı desteğin de etkisiyle bölgesel bir güç olan İsrail düşman olarak görülmektedir ve İran'ın ABD ile yaşadığı anlaşmazlık İsrail'le ilişkilerini etkileyen önemli unsurlardan biridir. İsrail'in kuruluşu meşru olarak görülmemektedir ve İsrail'in Filistin topraklarındaki tasarrufu İran tarafından işgal olarak nitelendirilmektedir. Filistin meselesi ile iç içe geçen İsrail karşıtlığı, İran'ın bu anlayışla öncelikle bölgedeki Şii gruplarla ve diğer İslami örgütlerle ilişkilerini geliştirmesine yol açmıştır. Filistin'de Hamas'a, Lübnan'da ise Hizbullah'a destek verilmiştir. Böylelikle Filistin sorununun çözümünde İsrail'e karşı cephe oluşması ve bu cephenin liderliğini de İran'ın yapması hedeflenmiştir. Hatta İsrail karşıtlığı o denli aşırıdır ki İran Cumhurbaşkanılarından Mahmud Ahmedinejad, İsrail'in haritadan silinmesi gerektiğini bile söylemiştir.¹⁹

İsrail karşıtlığı ve Filistin mücadelesine verilen destek İran'ın posta pullarında ve banknotlarında da görülmektedir. Mescid-i Aksa'ya ve Kubbet'üs Sahra'ya posta pulları ve banknotlar üzerinde yer verilmesi İran'ın Filistin mücadelesine aktif desteğinin sembolleridir. Bunlara ek olarak, İsrail haritasına karşı doğrultulmuş silahlar, İsrail'i dikenli teller arasında gösteren posta pulları da İran'ın İsrail karşıtlığının hem iç hem de dış kamuoyuna karşı dışa vurumlarıdır (Figür 15, Figür 16, Figür 17). İsrail-Filistin meselesinde bazı isimler de unutulmamıştır. Örneğin, İsrail ile anlaştığı gerekçesiyle 1981 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ı öldüren Halid İslambuli ve 1985 yılında Ras Burka'da (Mısır) İsrailli turistlerin üzerine ateş açarak 7 kişinin ölümüne neden olan Mısırlı asker Süleyman Khatir de anılarak posta pullarında resmedilmişlerdir (Figür 18,

¹⁸ Mark Hitchcock, *ISIS, Iran, Israel and the End of Days*, Oregon: Harvest House Publishers, 2013, s. 84.

¹⁹ Arzu Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayınları: Ankara, s. 378.

Figür 19). Söz edilen posta pulları ve banknotlardaki bu sembol ve portreler İran'ın Filistin meselesine yaklaşımını ve İsrail'e olan karşıtlığını göstermesi açısından önemlidir.

Popülizm

Devrim sonrasında Humeyni'nin kurduğu sistem ve söylem radikal bir biçimde halkı dış güçlere ve emperyalizme karşı mücadeleye teşvik ediyordu. Bu rejimin halka empoze edilmesi ve meşruluğunun tesis edilmesi hususunda başvurduğu en önemli uygulamanın popülizm olduğu iddia edilebilir. Yönetici seçkinlere karşı sınıf dilini kullanarak iktidara hakim olan yeni rejim, mevcut sistem yıkıldıktan sonra toplumsal dayanışma ve birlikteliğe olan ihtiyaca vurgu yapmaya başlamıştır.²⁰ Bu bağlamda sıklıkla vurgulanan temalar dayanışma ve milli birlikteliktir. Devrim, 'devrim şehitleri' ve devrimin lideri olarak Humeyni, halkın kader birlikteliğinin birer sembolü olarak ortaya konulmuşlardır. Bunların 'sunumu' ise Şiilik motifleri ile harmanlanarak yapılmıştır. Şah'ın baskıcı yönetimine karşı yapılan her gösteri 'Kerbela', verilen her şehid 'Hüseyn' ve her acılı ve mücadelecî kadın 'Fatma' olarak simgelenmiştir. Yapılan mücadele ise Yezid'in baskılarına ve zulmüne karşı doğru olanın yolunda verilen kutsal bir mücadeledir. Bu mücadelenin öncüsü ve lideri de tartışmasız Ayetullah Humeyni'dir. Banknotların ön yüzlerini Humeyni'nin ihtişamlı bir portresi domine etmiştir. Humeyni, bir hükümdar olarak dayatılmaktan çok halkın kendisine duyduğu aşırı sevgiden ve bağlılığından dolayı portresini taşıdığı 'seçilmiş' bir temsilci olarak sunulmuştur.²¹ Pullarda ise Humeyni halkı koruyan ve kurtaran kişi olarak simgelenmiştir (Figür 20, Figür 21, Figür 22, Figür 23).

²⁰ Ervand Abrahamian, *Humeynizm*, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 43.

²¹ Peter Chelkowski & Hamid Dabashi, *Staging a Revolution: The Art of Persuasion in the*

Sadece Şii-İslami temellere dayalı yeni bir rejimin kurulması ile sonuçlanan 1979 yılındaki devrim değil İran-Irak Savaşı ve İran'a karşı son yıllarda nükleer enerji üretme meselesi hususunda uygulanmış olan baskılar da posta pulları ve banknotlar üzerinde sembolize edilmiş meselelerdir. 1980-1988 yılları arasında süren İran-Irak Savaşı'nı konu alan posta pulları ölen İran askerlerini onurlu Müslüman savaşçılar olarak resmetmektedirler. Şii motiflerinin bu pullarda da kullanıldıkları görülmektedir (Figür 24). Elllerinde silah tutan ve başlarında şehadeti simgeleyen kırmızı ve dini simgeleyen yeşil renkli kuşaklar bağlı olan genç ve yaşlı İran askerlerinin arkasında gözü yaşlı bir kadın olarak Fatma resmedilmektedir (Figür 25). Nükleer enerji konusunda ambargoların uygulanışı ise şu anda da kullanımda olan 50.000 Riyal değerindeki banknotlar üzerinde İran'ın merkez konumda yer aldığı harita üzerine atomun resmedilmesi ile rejim tarafından ele alınmıştır (Figür 26). Bu banknot üzerinde ayrıca Farsça olarak 'bilim her nerede ise İranlılar ona ulaşacaktır' yazmaktadır. Böylelikle İran'ın bilime verdiği değer ve bilimsel olarak ileri bir düzeyde olduğu algısı yansıtılmaya çalışılmaktadır. Bu konuda ilgi çeken bir diğer banknot ise hala kullanımda olan 5.000 Riyal değerindeki banknottur. Bu banknotta, İran'ın yine merkez olarak konumlandırıldığı bir harita üzerinde 'Omid' adında bir uydu ve 'Safir' adında bir roket resmedilmiştir (Figür 27). Ülkenin ilk yerli uydusu olan 'Omid' umut anlamına gelirken, İran'ın yörüngeye yerleştirdiği bir uydu aracı olan 'Safir' büyükelçi anlamına gelmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, devrimden sonra İran, İslam'ın Şii öğretisinden ilham alan bir şeriat yönetimi uygulamıştır. İslam, İran'ın başlıca önceliği olmasına rağmen, milliyetçilik de göz ardı edilmemiştir. Nitekim, Şii motifleri ve İslam öncesi Fars tarihini içeren kültürel değerler ile üçüncü dünyacılık, anti-emperyalizm ve anti-Siyonizm'den esinlenen değerlerle tanımlanan iki katmanlı bir "İranlılık" kimliği üzerine kurulu yeni bir ulusal kimlik oluşturulmuştur. Kısmen Şah Dönemi ile süreklilik taşıyan kısmen de yeni bir içerik barındıran bu ulusal kimlik, İran'ın bank notları ve posta pullarında da resmedilmiştir. Bu banknotlar ve posta pulları üzerindeki semboller, Şiilik ve İranlılık çerçevesinde okunabilir ancak verdikleri mesajların anlam aralığı düşünüldüğünde evrensel bir içeriğe sahip oldukları görülecektir. Bu banknotlar ve posta pulları, İran İslam Cumhuriyeti'nin dünya çapında herhangi bir tehdide karşı koyacak kapasite ve donanıma sahip olduğu, kültürel ve bilimsel olarak gelişmiş bir devlet olduğu ve İslam'ın lideri olduğu mesajlarını taşımaktadır. Buna göre, İran bir yandan Irak'ta Saddam Hüseyin

Yönetimi'nin Halepçe'de Kürtler'i öldürmesine karşı çıkıyor görünmekte iken (Figür 28) bir yandan da Bosna'da Müslümanları desteklemektedir. İsrail işgaline karşı Filistin desteklenirken, diğer yandan da anti-emperyalist ülkelerle ilişkiler geliştirilmektedir ve ırkçılığa (Figür 29), mezhepçiliğe karşı bir duruş sergilenmektedir.²² Bir taraftan İran bağımsız ve güçlü bir ülke olarak sunulmaktayken diğer taraftan İran'ın kültürel zenginlikleri vurgulanmaktadır. Bir İranlı ise bu İranlılık kimliğinin kendisine yüklediği sorumluluk ile dünyadaki tüm ezilen insanlardan kendisini sorumlu hissetmek, buna göre hareket etmek ve tüm kurtuluş hareketlerini desteklemek durumunda kalmaktadır. Bir başka deyişle, kurulan yeni rejim bir taraftan İran egemenliğindeki topraklara, İslam öncesi İran efsanelerine ve geleneğine ve Şiilik'e dayanan bir ulusal kimliğin oluşmasını sağlarken diğer taraftan da bu kimliği anti-emperyalizm ve ezilenlerin dünya çapında savunulması gibi kavramlarla ilişkilendirmiştir. İnşa edilen bu kimlik ise bir yandan monarşi döneminden kalıntılar taşıırken bir yandan da İslami bir niteliğe bürünmüştür.

Not: Çalışmada kullanılan banknot ve posta pulu görsellerine aşağıdaki internet sitelerinden 10.03.2017 tarihinde erişilmiştir:

<http://www.mebanknotes.com>, <http://www.banknote.ws>, <http://www.stampsofiran.com>, <http://www.iranstamp.com>, <http://www.stampworld.com>, <http://www.iranicaonline.org>

Kaynakça

- Abrahamian, Ervand. *Humeynizm*, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- Ansari, Ali. "Iranian Nationalism Rediscovered", 29 Ocak 2009, Erişim Adresi : <http://www.mei.edu/content/iranian-nationalism-rediscovered>, Erişim Tarihi: 09.03.2017.
- Billig, Michael. *Banal Nationalism*, Sage Publications: London, 1995.
- Blake, Kristen. *The US-Soviet Confrontation in Iran 1945-1962: A Case in the Annals of the Cold War*, New York: University Press of America, 2009.
- Brunn, Stanley. "Stamps as Messengers of Political Transition", *The Geographical Review*, Cilt 1, 2011, 19-36.
- Chelkowski, P. & Dabashi, H. *Staging a Revolution: The Art of Persuasion in the Islamic Republic of Iran*, New York: New York University Press, 1999.
- Coyne, Christopher. Mathers, Rachel. *The Handbook of the Political Economy of War*, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2011.
- Deans, Phil & Dobson, Hugo, "East Asian Postage Stamps as Socio-Political Artefacts", *East Asia*,

²² Söz konusu bu politikaların çoğunun *realpolitik* çerçevesi içerisinde düşünülmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir. İran, ezilenlerle dayanışmayı vurgulamasına rağmen aynı zamanda pragmatist bir politika da izlemiştir. Örneğin, Hindistan'ı Keşmir'de Pakistan'a karşı desteklemiştir, Karabağ Sorunu'nda Ermenistan Azerbaycan'a karşı desteklenmiştir ve Hama Olayları esnasında Hafız Esad'ın Baas Rejimi'ne destek verilmiştir. İran'ın söylemleri ile yaptıkları, hemen her devlet için geçerli olabileceği üzere, pragmatizm ve milli çıkar çerçevesinde düşünülmelidir.

Cilt 2, Sayı 22, 2005, ss. 3-7.

Ekinci, Arzu, *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayınları, 2009.

Hitchcock, Mark. *ISIS, Iran, Israel and the End of Days*, Oregon: Harvest House Publishers, 2013.

Penrose, Jan. "Designing the Nation: Banknotes, Banal Nationalism and Alternative Conceptions of the State", *Political Geography*, Sayı 30, 2011, ss. 429-440.

Raento, Pauliina and Stanley Brunn "Visualizing Finland: Postage Stamps as Political Messengers", *Gografiska Annaler*, Cilt 2, Sayı 87, 2005, ss.145-163.

Raento, Pauliina, Anna Hamalainen, Hanna Hamalainen ve Nella Mikkonen, "Striking Stories: A Political Geography of Euro Coinage", *Political Geography*, Cilt 8, Sayı 23, 2004, ss. 929-956.

Skocpol, Theda. "Rentier State and Shia Islam in the Iranian Revolution", *Theory and Society*, Cilt 3, Sayı 11, Mayıs 1982, ss. 265-283.

Thiessen, Mark, *An Island of Stability: The Islamic Republic of Iran and The Dutch Opinion*, Leiden: Sidestone Press, 2009.

Unwin, T. ve Hewitt, V. "Banknotes and National Identity in Central and Eastern Europe", *Political Geography*, Sayı 20, 2001, ss.1005-1028.

Uygur, Hakkı, "Fars Milliyetçiliği ve Meşruiyet Krizi", 12 Nisan 2017, Erişim Adresi:

<http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/fars-milliyetciligi-ve-mesruiyet-krizi/795019>, Erişim Tarihi:

19.04.2017.

